

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה את "שירת הים", אותה שרו משה ובני ישראל לאחר קריאת ים סוף: "אֶזְרָא יְשִׁיר־מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְיִקְנָק וְיֵאמְרוּ לֵאמֹר". כאשר הגמרא דנה בשאלה אלו פרקים יש לומר בתפילה, היא איננה מזכירה את שירת הים, ונראה שהייתה מחלוקת לגבי אמירתה:

א. **מנהג בבל** היה שלא לאומרה וכדברי הגמרא הבבלי, ורק הזכירו שירה זו בקצרה לפני שמונה עשרה, באמירת הפסוק 'מי כמוך בא-לים ה' מי כמוך נאדר בקודש נורא תהילות עושה פלא'. ב. **מנהג ארץ ישראל** היה ככל הנראה לומר שירה זו בפסוקי דזמרה, זכר למקדש, שם היו נוהגים לומר שירה זו בשבת בהקרבת התמיד של בין הערביים. עדות מעין זו יש **במחזור ויטרי** (ס' רס) על קהילת רומא, ששמרה על מנהגי ארץ ישראל:

"דעו, כי שירת היה מנהגינו מנהג כל הקהל רומא ומנהג כל הקהילות אשר בספרד מיום גלות ירושלים ועד עתה, לאומרה כל השנה בכל יום, חוץ מתשעה באב שאין אומרים אותה משום האבל... ושנהגו רבותינו לאומרה יען כי הזמירות היה חובה לאומרם בכל יום, ולפיכך תקנו רבותינו לומר עמהם זו השירה שהיא על מפלת אויבינו."

עם הזמן התפשט המנהג לומר שירת הים בכל תפוצות ישראל, וכפי שמעידים **הרמב"ם** (תפילה ז, יג) ומאות שנים אחריו **הבן איש חי** (דברים שנה א', כו), יש שנהגו לומר את שירת 'אז ישיר' (שירת הים) ויש שנהגו לומר את שירת 'האזינו'. בימינו, למרות שאמירת 'אז ישיר' לא הוזכרה בשולחן ערוך וברמ"א, נראה שכולם נוהגים לומר אותה בפסוקי דזמרה.

בעקבות הזכרת "אז ישיר" בפרשה, נעסוק השבוע בשאלה האם מותר להפסיק בפסוקי דזמרה, (נושא המשלים נושא שבו עסקנו בעבר (ויגש שנה ד'), האם מותר להפסיק באמצע קריאת שמע). כמו כן נעסוק בשאלה, האם המאחר לתפילה יכול לומר פסוקי דזמרה לאחר תפילת שמונה עשרה, והאם יש לדלג על קטעים שונים בתפילה כדי להספיק להתפלל שמונה עשרה עם הציבור.

ברוך שאמר וישתבח

האם מותר להפסיק בעניית "אמן" בין ברוך שאמר לישתבח? הגמרא במסכת ברכות (מה ע"ב) מקשה על סתירה שבין ברייתות. האחת אומרת שהעונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה, והשנייה כותבת שהרי זה משובח. ביישוב הסתירה כותבת הגמרא, שבשאר ברכות אין לענות אמן, ואילו אחרי 'בונה ירושלים' בברכת המזון יש לענות. נחלקו הראשונים בביאור הדברים:

א. **הרמב"ם** (א, יח) ובעקבותיו **השולחן ערוך** (שם) סברו, שכוונת הגמרא לומר שאחרי אמירת מספר ברכות הקשורות אחת לשנייה כמו 'בונה ירושלים' המסיימת את הברכות מדאורייתא שבברכת המזון, יכול אדם לענות אמן אחרי ברכת עצמו. ב. **התוספות** (ד"ה הא) ובעקבותיו **הרמ"א** (רטו, א) חלקו ופירשו שרק אחרי 'בונה ירושלים' אדם יכול לענות אמן אחרי ברכת עצמו. ובלשון התוספות: "הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות: פירשו רבינו חננאל והלכות גדולות, שיש מפרשים בכל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו. ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר (= צא ותראה מה נוהג העולם), שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים בברכת המזון."

בעקבות פסק זה התקשה הבית יוסף (ס' נא), מדוע עונים אמן אחרי ישתבח? והרי זו ברכה אחת! ויישב בשם **המהר"י אבן הב, שכיוון שאסור לדבר בין ברוך שאמר לבין ישתבח, הן נחשבות כברכות סמוכות שיש לומר אחריהן אמן - בניגוד לברכה על פירות לדוגמא, שלמרות שמברכים לפני ואחרי האכילה, כיוון שניתן להפסיק בדיבור בזמן האכילה הן נחשבות כברכות נפרדות.**

על בסיס אותו עיקרון, פסק **השולחן ערוך** (נג, ב), שרק מי שאמר "ברוך שאמר" ומקצת זמירות, יכול להגיד ישתבח, שכן ברכה זו היא מעין 'ברכה אחרונה' על פסוקי דזמרה, ואי אפשר לומר ברכה אחרונה בלי לומר 'ברכה ראשונה' (ברוך שאמר) 'ולאכול' באמצע (פסוקי דזמרה).

הפסקה למצווה

עולה מכאן, שאין להפסיק בדיבור בין ברכת ברוך שאמר לבין ישתבח, אך בכל זאת מותר יהיה לצורך תגובה לאדם חשוב (מפני הכבוד) וכדומה כשם שמותר בברכות קריאת שמע¹. נחלקו הפוסקים, אדם שהגיעה אליו טלית בין ברוך שאמר לבין ישתבח, האם עדיף שישים אותם בין ברוך שאמר לבין ישתבח או בין ישתבח לבין יוצר אור, שגם שם יש איסור להפסיק:

א. **השולחן ערוך** (נג, ג) ו**הרמ"א** (שם) פסקו, שאין לשים טלית ותפילין בין ברוך שאמר לבין ישתבח, אלא בין ישתבח לבין יוצר אור, שכן למרות שאין להפסיק לכתחילה בין ישתבח ליוצר אור, אין להפסיק בפסוקי דזמרה אפילו לצורך מצווה. עם זאת, מותר לענות 'אמן' אחרי החזן, כיוון שאמירה מעין זו היא אמירת שבח, ואינה מהווה הפסק באמירת בפסוקי דזמרה שעניינם שבח.

עוד העיר **הרמ"א** (נד, א), שכאשר מדובר בשליח ציבור, הדין שונה. עדיף שישים ציצית ותפילין לפני ישתבח מאשר בין ישתבח לקדיש. הסיבה לכך הן, שיש ביזיון לציבור שימתין לחזן שיסיים את ענייניו, ועוד שהקדיש לאחר ישתבח שייך לפסוקי דזמרה, ואם יפסיק בין ישתבח ליוצר אור נמצא שלא יכול לומר קדיש. ובלשון השולחן ערוך ו**הרמ"א**:

"אין לברך על עטיפת ציצית, בין פסוקי דזמרה לישתבח, אלא בין ישתבח ליוצר. הגה (= רמ"א): מיהו השליח ציבור, אם לא היה לו טלית תחילה, יתעטף בציצית קודם שיתחיל ישתבח, כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח, ולא יפסיק (כל בו ס' ה'). וכן אם אין מנין בבית הכנסת, ימתין השליח ציבור עם ישתבח, וישתוק עד שיבא מנין, ויאמר ישתבח וקדיש."

¹ במקרה בו יש צורך להפסיק בדיבור מחמת אונס וכדומה, כתב **האבודרהם** (עמ' טו), שיש לומר לפני הדיבור ואחריו 'ברוך ה' לעולם אמן ואמן... וימלא כבודו את הארץ אמן אמן', קטע זה הוא מעין ברכה, וכך הדיבור אינו נחשב כדיבור בתוך פסוקי דזמרה. על אף שהבית יוסף הביא את דברי האבודרהם, בפועל לא הביאו בשולחן ערוך (וכן לא הרמ"א), אם כי נראה שלא חזר בו, וכן הדברים מובאים במשנה ברורה.

ב. **המשנה ברורה** (שם, ה) בעקבות **תשובת הרמב"ם** (ס' קמז) (שם כתב בפירוש שניתן לשים טלית ותפילין בפסוקי דזמרה ואפילו בתוך המזמורים), חלק על השולחן ערוך והרמ"א ופסק שאין בכך איסור, אך הוסיף שבכל זאת טוב לשים בין המזמורים.

גם **הרב עובדיה** (יביע אומר ד, או"ח ז), צעד בשיטה זו למרות פסק השולחן ערוך וטען, שאם השולחן ערוך היה רואה את תשובת הרמב"ם היה חוזר בו. עוד הוסיף, שייתכן וגם דעת השולחן ערוך כך, וכאשר הוא פסק שאין להפסיק בין פסוקי דזמרה לישתבח, הכוונה היא דווקא בנקודה זו, לפני ישתבח, שאין להפסיק ממש לפני הברכה, אבל בשאר פסוקי דזמרה ניתן להפסיק (ועיין הערה²).

פסוקי דזמרה לאחר שמונה

נחלקו הפוסקים, האם מי שלא הספיק לומר פסוקי דזמרה, יכול להשלים את אמירתם לאחר התפילה:

א. **רב עמרם גאון** (טור ס' נב) כתב, שאי אפשר לומר ברוך שאמר וישתבח אחרי התפילה. **הבית יוסף** (שם) ביאר, שמקורו מהגמרא במסכת עבודה זרה (ז ע"ב) הכותבת בשם רבי שמלאי, 'לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל', כיוון שאמירת ברוך שאמר, המזמורים וישתבח הם שבחי הקב"ה אין לאומרם לאחר התפילה.

עם זאת, כתבו הבית יוסף וב"ח, שלשיטה זו ניתן לומר פסוקי דזמרה אחרי התפילה ללא אמירת ברוך שאמר וישתבח, שכן אמירה ללא הברכות היא כמעין קריאה בתורה, כשם שניתן לקרוא קריאת שמע לאחר זמנה ואין בכך הפסד, שכן העושה כך הוא כקורא בתורה. ובלשון הבית יוסף:

"ומה שכתב רב נטרונאי ולא יאמר אותם אחר תפלה כל עיקר, דהיינו דווקא בברכה לפנייהם ולאחריהם, אבל בלא ברכות יכול לאמרם ולואי דלימרינהו כוליה יומא (= הלוואי ויאמרם כל היום כולו). וכן כתב הרשב"א בתשובה: אם יתפלל עם הצבור מעתה אינו יכול לחזור ולומר פסוקי דזמרה עם הברכות. משמע בהדיא שלא הקפידו אלא דווקא עם הברכות."

ב. הב"ח (שם, ב) הבין בדעת **רב נטרונאי גאון** שהוא מרחיב את דברי רב עמרם, וסובר שאחרי התפילה אסור לומר אפילו את המזמורים, גם ללא ברוך שאמר וישתבח. בביאור סברתו כתב, שאין זה כבוד כלפי הקב"ה, קודם לבקש ממנו בקשות ורק לאחר מכן לשבחו, ולכן אין לומר אחר כך שבחים כל עיקר.

ג. **רבינו יונה** (כג ע"א ד"ה ותקינו) בגישה שונה, חלק וסבר שמי שלא הספיק לומר פסוקי דזמרה, יכול לאומרם אחר התפילה אפילו בברכה. את הגמרא בעבודה זרה הכותבת שיש לסדר שבחים ואחר כך להתפלל ניתן לדחות, ולהסביר שכוונת הגמרא לתפילת שמונה עשרה, המסודרת במבנה של שבח ואחר כך בקשות, והגמרא כלל לא מתייחסת לאמירת פסוקי דזמרה.

דילוג בפסוקי דזמרה

להלכה פסקו **השולחן ערוך** (נב, א), **הב"ח** (שם, ב) ושאר אחרונים כדעה הסוברת שאי אפשר לומר פסוקי דזמרה בברכה לאחר התפילה, אך ניתן לומר את המזמורים ללא אמירת ברוך שאמר וישתבח. פסיקה זו הובילה למחלוקת פוסקים האם יש לדלג על חלק או כל פסוקי דזמרה, כדי להספיק תפילה במניין, או שאמירת פסוקי דזמרה בשלמות עדיפה:

א. **הטור** (או"ח נב) הביא דברי **רב עמרם גאון** שנקט, שבמקרה זה יש לדלג על חלק מפסוקי דזמרה כדי להספיק תפילה בציבור, שמעמדה חשוב יותר, ואם אין שהות לומר אותם כלל, יש לדלג אפילו על ברוך שאמר וישתבח ולהתחיל מיד 'יוצר אור', וכן פסקו **השולחן ערוך והרמ"א** (שם, א), וכן **הרב עובדיה** (יחזק דעת ה, ה).

במקרה בו יש מעט זמן, ראשית יש לוותר על אמירת 'אז ישיר', 'ויברך דוד' שייסודם במנהג, ולהסתפק באמירת מזמורי ההלל שמזכרים בגמרא. אם אין שהות לומר אפילו את המזמורים ההלל או חלקם, יש להסתפק באמירת אשרי, מזמור שהגמרא כותבת שהוא מיוחד בחשיבותו בכך שיש בו את הפסוק 'פותח את ידך', וכן מופיעים בו אותיות הא' ב' (ויש עוד פרטי דינים). ובלשון הטור:

"אם בא לבית הכנסת ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה, על זה שאלו לרב נטרונאי מהו שיתפלל עם הצבור ויאמר פסוקי דזמרה אחר כך, והשיב שאינו יכול כי תקנום קודם תפלה. אלא אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות ואומר תהילה לדוד ומדלג עד הללו אל בקדשו, ואומר כל הנשמה תהלל יה הללויה, וחותרם בישתבח וממהר להתפלל עם הצבור."

ב. **הבאר היטב** (שם, א) הביא שיש מהגדולים שגם כאשר איחרו לתפילה, התפללו על פי הסדר ולא דילגו על חלקים מפסוקי דזמרה, כיוון שהעושה כך מהפך את הצינורות. גם **כף החיים** (נב, ב) פסק כך, ומשום כך כתב שהוא לא מאריך לדון בדברי השולחן ערוך אלו מזמורים יש לדלג במקרה בו איחרו, שכן אין לכך השלכה מעשית.

כמו כן, כפי שראינו בעבר (ויצא שנה ג'), בעוד שלדעת הפוסקים על דרך הפשט, המאחר לערבית עליו להתפלל קודם שמונה עשרה ורק אחר כך קריאת שמע וברכותיה (כיוון שאין כל כך חובה לסמוך גאולה לתפילה בערבית), לדעת **כף החיים** (רלו, נב) עליו להתפלל קודם כל קריאת שמע וברכותיה, כדי לא להפוך את סדר הצינורות.

ג. **המשנה ברורה** (נב, ו) בעקבות **המשכנות יעקב** נקט דעת ביניים. לדעתו, כדי לומר ברוך שאמר, אשרי וישתבח יש להחמיץ תפילה במניין, כיוון שלהבנתו ברכות אלו הם ברכות קדומות כבר מימי התנאים. לעומת זאת על שאר המזמורים בפסוקי דזמרה ניתן לדלג, שכן על אף שיש מעלה ושבח באמירתם, הם לא דוחים את מעלת תפילה במניין.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² עם זאת פסק **הרב עובדיה** (יחזק דעת ו, ג), שכאשר יש קטעים שיש מחלוקת אם ניתן לאומרם, אין להפסיק באמירתם בפסוקי דזמרה. משום כך לדוגמא, השומע קדושה לא יאמר את הקטע הראשון ('נקדישך ונעריצך'), שכן לדעת השולחן ערוך רק החזן אומר. כמו כן, בשמיעת קדיש אין לומר 'יתברך וישתבח', שכן כאמור (קרח שנה ה'), אמירת קטע זה שנויה במחלוקת.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com